

УДК 351.746.1:37.018.4(477)

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.02.32>

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ СПІВРОБІТНИКІВ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Михайловська Є.В.,

доктор філософії за спеціальністю 081 Право,
заступник завідувача кафедри АГПФЕБ, ННІ права
Сумського державного університету
<https://orcid.org/0000-0001-6814-8843>

Видюк М.В.,

студентка 1-го курсу,
Навчально-наукового інституту права,
Сумського державного університету

Михайловська Є.В., Видюк М.В. Організаційно-правові засади професійного розвитку співробітників Державної прикордонної служби України.

Статтю присвячено дослідженню організаційно-правових засад професійного розвитку та діяльності співробітників Державної прикордонної служби України та визначенню способів та напрямків удосконалення їх діяльності. Проаналізовано особливості професійної підготовки співробітників Державної прикордонної служби України та значення підвищення професійної кваліфікації в органах ДПСУ, оскільки саме цей правоохоронний орган спеціального призначення, є складовою сектору безпеки і охорони України.

У статті розкрито сутність й структуру професійної компетентності військовослужбовців ДПСУ, висвітлено перспективи та актуальні напрями реформування правоохоронного органу. Встановлено, що така організована структура, як Державної прикордонної служби України є досить складною, багаторівневою і цілісною системою, співробітники якої повинні постійно проходити підвищення кваліфікації та набувати специфічних знань, умінь та навичок для забезпечення готовності виконання своїх функцій та обов'язків у межах діяльності даного правоохоронного органу.

Також висвітлено основні завдання щодо формування нової системи військової освіти в Україні та головні вимоги, які необхідно врахувати у процесі подальшого розвитку військової освіти, із акцентом на таких важливих питаннях як: удосконалення інформаційно-освітнього простору з використанням новітніх цифрових інструментів та модернізації за рахунок заходів з децентралізації системи управління і удосконалення законодавства.

Визначено, що з метою забезпечення ефективності та результативності роботи Державної прикордонної служби України, співробітникам

даного правоохоронного органу спеціального призначення, потрібно постійно працювати над формуванням професійних компетентностей та навичок з метою належного виконання завдань, які покладені на ДПСУ, а саме завдань, щодо забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її прилеглий зоні та виключній (морській) економічній зоні, адже за обставин сьогодення кожен працівник даного органу повинен вміти діяти в експериментальних умовах фактичного ведення бойових дій, володіти різними видами зброї та бойової техніки.

Ключові слова: Державна прикордонна служба України, правове регулювання, професійна компетентність, професійна підготовка, підвищення кваліфікації, реформування.

Mykhailovska Ye.V., Vydiuk M.V. Organizational and legal bases of professional development of employees of the State Border Guard Service of Ukraine.

The article is devoted to the research of organizational and legal bases of professional development and activity of employees of the State Border Guard Service of Ukraine and definition of ways and directions of improvement of their activity. The peculiarities of professional training of the State Border Guard Service of Ukraine and the importance of professional development in the SBGS, as this is a special purpose law enforcement body, is part of the security and protection sector of Ukraine.

The article reveals the essence and structure of professional competence of the SBGS servicemen, highlights the prospects and current directions of law enforcement reform. It is established that such an organized structure as the State Border Guard Service of Ukraine is a rather complex, multilevel and integrated system, whose employees must constantly undergo training and acquire specific

knowledge, skills and abilities to ensure readiness to perform their functions and responsibilities within the activities of this law enforcement agency.

It also highlights the main tasks of forming a new system of military education in Ukraine and the main requirements to be considered in the further development of military education, with emphasis on such important issues as: improving the information and educational space using the latest digital tools and modernization decentralization of the management system and improvement of legislation.

It is determined that in order to ensure the efficiency and effectiveness of the State Border Guard Service of Ukraine, employees of this special purpose law enforcement agency must constantly work on the formation of professional competencies and skills to properly perform the tasks assigned to the SBGS, namely tasks to ensure border and protection of Ukraine's sovereign rights in its adjacent zone and exclusive (maritime) economic zone, because in today's circumstances, each employee of this body must be able to act in experimental conditions of actual hostilities, possess different weapons and military equipment.

Key words: State Border Guard Service of Ukraine, legal regulation, professional competence, professional training, advanced training, reform.

Постановка проблеми. Одним з яскраво виражених проблематичних питань є сучасний етап реформування державного відомства - Державної прикордонної служби України (далі - ДПСУ) у правоохоронний орган спеціального призначення європейського зразка [3]. Особливу увагу потрібно приділити професійній підготовці та персоналу, який може ефективно вирішувати поставлені завдання у невизначених умовах. Оскільки постійно збільшується обсяг професійно важливої інформації, яка необхідна задля успішного виконання завдань за призначенням, зростає і навантаження на персонал. Дивлячись на події які відбувалися протягом 2014 – 2022 років, кожен працівник ДПСУ повинен постійно підвищувати власну кваліфікацію в процесі службової діяльності. Адже за обставин сьогодні кожен працівник даного органу повинен вміти діяти в експериментальних умовах фактичного ведення бойових дій, володіти різними видами зброї та бойової техніки. Кожен борець повинен вивчати якомога більше нових підходів до тактики та організаційного процесу охорони державного кордону.

Задля гарної підготовки висококваліфікованих кадрів ДПСУ потрібно змінювати низку вітчизняних вимог та орієнтуватися на стандарти держав Європейського Союзу. На сьогодні, маємо нагальну потребу в удосконаленні даного органу.

Стан опрацювання цієї проблематики. На сьогодні система освітньої підготовки в ДПСУ потребує значного корегування, необхідність якого впливає із сучасних тенденцій в Україні в галузі освіти та військової освіти загалом і стану справ у закладах освіти ДПСУ зокрема. Значна кількість теоретичних розробок із питань формування ключових та професійних компетенцій поки що не доведена до рівня практичних рекомендацій.

Мета статті. Узагальнення проблемних питань розвитку професійної компетентності персоналу Державної прикордонної служби України та визначення шляхів їх вирішення. Уточнення сутності й структури професійної компетентності військовослужбовців ДПСУ.

Виклад основного матеріалу статті. Державна прикордонна служба України - предмет широкого обговорення в контексті військової освіти.

В Україні протягом тривалого часу відбувається перехід до нового рівня розвитку системи освітньої підготовки персоналу ДПСУ. Сучасна Україна змушена розв'язувати чимало проблем різного масштабу та значення, а особливо з урахуванням соціально-політичної ситуації в країні, у період збройної агресії зі сторони Російської Федерації. Професійна діяльність працівників Державної прикордонної служби України вимагає високого рівня розвитку, оскільки цей персонал є складовою сектору безпеки і охорони України (далі БіОУ). Враховуючи це, питання удосконалення освітньої підготовки персоналу даної структури є досить актуальним.

Сучасному етапу розвитку вітчизняної освіти загалом і військової зокрема притаманні певні тенденції, а саме: запровадження нових стандартів з окремих спеціальностей для різних рівнів освіти; позиціонування освіти, як продуктивної сили соціально-економічного розвитку країни; реалізація нових підходів щодо забезпечення якості освітніх послуг закладами вищої освіти шляхом започаткування діяльності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти; трансформація військової освіти у зв'язку з впровадженням стандартів НАТО. Ці тенденції обумовлюють необхідність перегляду підходів щодо підготовки персоналу навчальними закладами ДПСУ. Визначено, що в сучасних умовах актуальним завданням для системи освітньої підготовки персоналу ДПСУ є урахування тенденцій в галузі освіти, а також готовність реагувати на виклики збройного характеру. Реалізація цього завдання потребує впровадження низки змін, об'єктивність яких залежить від правильного визначення стану системи і діагностування наявних проблем [8, с. 106].

Вимоги щодо підготовки особового складу мають визначатися з огляду на правовий статус ДПСУ як військового формування та право-

охоронного органу спеціального призначення, а також з урахуванням того, що ДПСУ є одним із суб'єктів сектору БіОУ [4, с.10-11]. Проте, необхідно звернути увагу на те, що в сучасних умовах на розвиток системи освіти впливають такі взаємопов'язані чинники, як швидкозмінність і швидкоплинність процесів суспільного розвитку; соціально-економічні та соціально-політичні трансформації в суспільстві; процеси глобалізації, які відгукнулися інтеграційними тенденціями у світі; швидке збільшення обсягів інформації, зумовлене появою нових інформаційних технологій [13].

Однією з важливих складових реформи правової системи України є удосконалення правового забезпечення управління ДПСУ. Методи управління є основою усього управлінського процесу, мобілізуючим й організуючим фактором у забезпеченні управління їх службовою діяльністю, координації і взаємодії всіх їх структурних ланок управління, раціонального використання їх особового складу, тощо [10].

Значна кількість теоретичних розробок із питань формування ключових та професійних компетенцій поки що не доведена до рівня практичних рекомендацій. Незважаючи на активізацію наукових досліджень у напрямку реалізації компетентнісного підходу, актуальним завданням залишається розробка і застосування методик, побудованих на засадах інтерактивної взаємодії учасників навчального процесу [7]. В професійній освіті є потреба переорієнтації оцінки результату таких понять, як знання, вміння, навички, компетентність майбутніх спеціалістів.

Така організована структура, як ДПСУ є досить складною, багаторівневою і цілісною системою, котра постійно повинна проходити складний процес набуття специфічних знань, умінь та навичок для підтримання готовності до виконання її правоохоронних функцій. Розвиток, упорядкування, а також взаємодію з іншими державними органами. Досягнення цілей службової діяльності даної структури може забезпечити управління, яке потребує удосконалення. Це зазначено у відповідних нормативно-правових актах Кабінету Міністрів України.

Цим нормативно-правовим актом є Стратегія розвитку ДПСУ. Завданнями, які висвітлені в цьому документі, є модернізація системи управління ДПСУ та удосконалення взаємодії з іншими органами, що входять до складу сектору БіОУ. Для їхнього здійснення потрібно проведення децентралізації системи управління; впровадження сучасних інформаційних технологій у систему управління та забезпечення захисту інформаційних ресурсів; забезпечення наукового супроводження розвитку ДПСУ, тощо. Цією Стратегією визначена також необхідність підвищення якості управління персоналом через удосконалення системи підготовки, комплектування, роботи з особовим скла-

дом ДПСУ, його соціального захисту [10]. З цією метою передбачаються: децентралізація системи управління особовим складом; створення та запровадження системи професійної компетентності; впровадження європейських стандартів у систему підготовки та роботи з особовим складом ДПСУ, забезпечення обміну досвідом з навчальними закладами правоохоронних органів України та держав членів Європейського Союзу [3].

Професійна компетентність у вітчизняному освітньому просторі – це комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, що дають можливість успішно провадити діяльність [2]. Можна вважати, що метою такого поняття було охоплення як найбільше значень та їх узагальнення.

Інтерпретація поняття «компетенція» досить сильно відрізняється в різних наукових працях. Досліджуючи зарубіжні праці можна побачити, що дане поняття розкривається у загальному вигляді [16], проте вітчизняні науковці збагатили це поняття додатковими компонентами з урахуванням особливостей професій фахівця, а також її суспільної значущості [5], [6]. Опрацьовуючи наукові праці, можна виділити три шляхи формування та розвитку професійної компетентності. Першим з них можна вважати ставлення та поведінку до діяльності, що сформована на основі здобутих знань, умінь, навичок та досвіду [12]; другим - когнітивно-мислиневий шлях, його суть полягає в необхідності розвитку варіативних способів мислення на основі здобутих знань та досвіду, що дозволяє якісно виконувати роботу [15]. Та останній шлях - діяльнісно-інструментальний, в якому переважають навички, здобуті у процесі діяльності, які дають можливість досягти найвищих результатів у роботі [9].

Також одні з основних завдань формування нової системи військової освіти в Україні - нарощування інноваційного потенціалу системи військової освіти, забезпечення її інтеграції у вітчизняний освітній та європейський і світовий військово-освітні простори з урахуванням особливостей удосконалення основних складових сектору БіОУ, сумісних з відповідними структурами країн-членів НАТО; всебічне забезпечення якості підготовки військових фахівців та якості освітньої діяльності ВВНЗ на засадах гарантування; приведення кількісних та якісних показників системи військової освіти у відповідність до завдань, що постали перед складовими сектору БіОУ у зв'язку з подіями на сході країни [14]; гармонізація співвідношення складових військової освіти та уніфікованих програм підготовки прикордонників країн ЄС, а також їх інтегральне поєднання та взаємо доповнення, що пов'язано з неможливістю реалізації незалежної підготовки за різними програмами для якісної підготовки особового складу ДПСУ; набуття здатності вико-

нувати додаткові завдання і обов'язки шляхом отримання нових знань та вмінь у межах службової діяльності; переглянути підходи щодо підготовки особового складу ДПСУ; забезпечити навчальні кафедри всім необхідним для їхнього розвитку та професіонального удосконалення; удосконалити системи підпорядкування закладів освіти ДПСУ.

Система вищої освіти повинна забезпечити підготовку військових фахівців із високим рівнем професіоналізму, компетентності, інтелектуального розвитку, загальної та військово-професійної культури, здатних з високою ефективністю виконувати поставлені завдання щодо оборони України, розвитку власної творчої індивідуальності, наполегливого самостійного засвоєння нових знань протягом військової служби, прийняття оптимальних рішень у нестандартних умовах за всіма спеціальностями й спеціалізаціями, що визначають рівень боєздатності та боєготовності складових сектору БіОУ [11]. Ефективне вирішення досліджуваного питання може дати можливість у межах державної системи освіти вдосконалити та гармонізувати систему освітньої підготовки фахівців-прикордонників з вищою військовою освітою з урахуванням уніфікації єдиної системи військової підготовки персоналу для сил БіОУ за зразком складових євроатлантичної безпекової архітектури, уніфікованих програм підготовки прикордонників країн ЄС, вітчизняного досвіду виконання завдань в АТО та ООС підрозділами ДПСУ, новітніх підходів у системі освіти України, а також підвищити рівень фахової підготовки молодшого персоналу ДПСУ [4, с. 14].

До головних вимог щодо подальшого розвитку військової освіти необхідно віднести: 1) підготовку висококваліфікованих військових фахівців, здатних керувати військами під час виконання відповідних бойових операцій і проведення навчань у мирний час; 2) створення, експлуатацію та застосування найскладніших систем озброєння та військової техніки; 3) здійснення та супроводження фундаментальних і прикладних досліджень; 4) організацію, проведення та контроль дослідно-конструкторських робіт зі створення нових поколінь озброєння та військової техніки; 5) ефективну дію у виконанні завдань, що виникають під час здійснення міжнародних антитерористичних та миротворчих операцій. Саме ці положення мають бути покладені в основу майбутньої теорії трансформації освітньої підготовки персоналу ДПСУ.

Крім цього, має враховуватись візія сил оборони зразка 2030 року, що визначена в Указі Президента України № 473/2021 "Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року "Про Стратегічний оборонний бюлетень України". У цьому документі зазначено, що сили оборони об'єднані єдиним керівництвом та складаються з професійно підготовленого та

мотивованого особового складу, оснащені сучасним озброєнням і військовою (спеціальною) технікою, здатні забезпечити захист суверенітету та територіальної цілісності України, готові до ведення операцій у повітрі, на суші, на морі, ведення протиборства в інформаційному просторі та кіберпросторі, спроможні діяти асиметрично, нестандартно. Також має бути прийнято до уваги те, що ДПСУ має бути готовою до залучення для реалізації завдань за ймовірними сценаріями виникнення та розвитку ситуацій воєнного характеру відповідно до визначених варіантів застосування та розподілу відповідальності сил оборони [1].

Висновки. На сьогодні ДПСУ потребує вдосконалення інформаційно-освітнього простору використання новітніх цифрових інструментів, діяльність безпосередніх керівників під час моніторингу якості засвоєння навчальних матеріалів та фахівців за напрямками діяльності безпосередньо в органах охорони державного кордону.

Система управління ДПСУ також потребує модернізації за рахунок заходів з децентралізації системи управління, удосконалення законодавства про Державний кордон України та ін. Важливе значення при цьому має юридичне закріплення змісту управлінської діяльності відповідних керівників у правових актах.

Положення і висновки про сучасний стан використання методів управління у діяльності ДПСУ потребують подальшого вивчення, удосконалення законодавства і практики його застосування в діяльності ДПСУ.

З метою забезпечення ефективності та результативності роботи Державної прикордонної служби України, співробітникам даного правоохоронного органу спеціального призначення, потрібно постійно працювати над формуванням професійних компетентностей та навичок з метою належного виконання завдань, які покладені на ДПСУ, а саме завдань, щодо забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її прилеглий зоні та виключній (морській) економічній зоні, адже за обставин сьогодення кожен працівник даного органу повинен вміти діяти в експериментальних умовах фактичного ведення бойових дій, володіти різними видами зброї та бойової техніки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року «Про Стратегічний оборонний бюлетень України»» від 17.09.2021. *Офіційний вісник Президента України*, 2021. № 24. С. 27.
2. Про освіту : Закон України від 06.04.2022 № 2145-VIII . *Відомості Верховної Ради України офіційне видання від 29.09.2017*. 2017 р., 38-39, С. 5.

3. Про схвалення Стратегії розвитку Державної прикордонної служби: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 р. № 1189-р Київ. *Офіційний вісник України офіційне видання від 04.12.2015*. 2015 р., № 94, С. 136.
4. Васильчук І., Коваль Б., Боровик О.. Нормативно-правові і технологічні засади вдосконалення освітньої підготовки персоналу Державної прикордонної служби України в контексті трансформації військової освіти. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні науки*. 2022. №1 (28). Частина 1. С. 6–15.
5. Герлянд, Т. Компетентнісний підхід до професійної підготовки кваліфікованих робітників в системі професійно-технічної освіти. *Педагог професійної школи : методичний посібник Київ : ІПТО НАПН України, 2012*. С. 15–19.
6. Головань М. Компетенція і компетентність досвід теорії, теорія досвіду. *Вища освіта України*. 2008. № 3 С. 23–30.
7. Дем'янюк Ю.А. Формування професійної компетентності військовослужбовців Державної прикордонної служби України у сфері забезпечення безпеки закордонних дипломатичних установ на засадах інтерактивного навчання. С. 51–54.
8. Левадний І., Фігура О., Боровик О.. Стан та актуальні проблеми освітньої підготовки персоналу Державної прикордонної служби України в контексті трансформації військової освіти. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні науки*. 2022. №1 (28). Частина 1. С. 106–119.
9. Оскарссон Б. Базовые навыки как обязательный компонент высококачественного профессионального образования. Оценка качества профессионального образования: Европейский фонд подготовки кадров. Проект ДЕЛФИ. Москва, 2001. С. 42–43.
10. Половніков В.В. Проблемні питання та шляхи удосконалення використання керівниками органів (підрозділів) Державної прикордонної служби України методів управління. *Юридичні науки. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. Випуск 4. 2018. URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua> > cgiirbis_64.
11. Полторак С. Т. Розвиток системи вищої військової освіти України та за кордоном: державноуправлінські аспекти. *Інвестиції: практика та досвід, 2016*. № 3. С. 70–73.
12. Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация. Пер. с англ. Москва : Когито-Центр, 2002. 396 с.
13. Сисоєва С. О. Роль освіти в сучасному світі. *Рідна школа : щомісячний наук. пед. журнал*. 2008. № 11. С. 3–6.
14. Щипанський П. В., Тимошенко Р. І., Салкуцан С. М. Формування нової парадигми військової освіти. *Наука і оборона*. Харків : НУОУ, 2017. № 2. С. 37–42.
15. Dubois, D. The competency casebook. Amherst, MA: HRD, & Silver Spring MD : International Society for Performance Improvement. 1998. P. 386–400.
16. Hutmacher W. Key competencies for Europe : [report of the symposium]. Secondary education for Europe (Berne, 27–30 March 1996). Strasburg, 1997. С. 124–128.